

GÜNDEMDEKİ SANATÇI LEYLA PAMİR

ONAT KUTLAR

Bir müzik tutkusu

Sinematek yıllarında "Kafası Kızılmış Adam" (l'Homme au Crane Rasce) adlı olağanüstü ilginç filmiyle tanıştığım filozof tavırlı Belçikalı yönetmen Andre Delvaux, on yıl önce festival nedeniyle İstanbul'a geldiğinde, onu bir resepsiyonda sarışın bir Türk piyanistle bir köşede derin sohbeta dalmış bulmuş, ne konuştuklarını merak etmişim.

Aradan birkaç yıl geçtikten sonra, gene ünlü bir sinema adamı, bu kez Positif dergisinin sinema yazarı Michel Ciment'la tanıştım. Çevresiyle pek fazla ilgilenmeyen, hatta bu yüzden biraz kibirlili bulduğum ve ilk anda pek sempati duyamadığım bu adam, ikinci akşam cebinden defterini çıkardı ve bir isim bakarak, "Burada özellikle tanışmak istediğim biri var" dedi, "Bir müzikolog. Adı Leyla Pamir." Şaşırdım.

Leyla Pamir'le oldukça uzaktan, şöyle bir tanıştık. Bazı dostlarının da arkadaşıydı. Ömer Uluç'un. Selahattin Hilav'ın. Piyanist olduğunu biliyordum. Haldun Taner'in eski eşi olduğunu da. Ama o kadar.

Kendi ülkemizde yeterince tanımadığımız, kendisine bir öğretim üyeliğini bile çok gördüğümüz Leyla Pamir, müzik formasyonunu Viyana ve Heidelberg gibi büyük kültürel merkezlere borçludur.

1989'da film yapım işleriyle uğraşmaya başladığım aylarda, bir gün yanında bir delikanlıyla birlikte benim büromu geldi. Genç adam, olgun, bir yönetmen adayıydı. Leyla Pamir'in çocuklara klasik müziği sevdirmek amacıyla yazdığı "Ayşe'nin Müzik Kitabı"ndan hareketle düşündükleri bir TV programı projesini gerçekleştirmek istiyorlardı. O sıralarda ben de yıllardır sinemanın içinde olmama rağmen yapım ve TV dünyasının acemisiydim. Sere serpe konuştuk. Ben de onlara, daha genel bir program önerdim. Çocuklara müzik tarihini drama yoluyla anlatan çok bölümlü bir dizi. Bunu kısa bir sinopsis biçiminde yazarlarsa, TRT'ye önerebileceğimizi söyledim.

Aradan birkaç ay geçti. Leyla ile Olgun, bu kez ellerinde yüzlerce sayfalık dev bir senaryo ile çıkageldiler. Rönesans'tan günümüze kadar tüm bir müzik tarihi, bu koca senaryoda ince ince, oya gibi işlenmişti. Hem şaşırdım ve sevindim, hem içten içe üzülüm. Çünkü arada geçen aylarda, TRT'nin bir projesi kabulünü ne kadar güç olduğunu, böyle binlerce proje ve senaryonun karanlık dehlizlerde sürüklendiğini, bürokrasinin karmaşık ve hala anlayamadığım motiflerinin çalınlarına takılıp kaldığını acı deneyimlerle öğrenmişim. Bu nedenle bu yorucu emeğin boşa gideceğinden korkuyordum. Nitekim korktuğum başımıza geldi.

Leyla Pamir'le benim, önce bir müzik tarihi olarak başlayıp, sonra 200'üncü ölüm yıldönümü nedeniyle sadece bir Mozart projesine dönüşen ve bütün amacı çocuklara doğru ve eğlendirici bir müzik eğitimi vermek olan bu iyi niyetli düşüncüyü gerçekleştirmek için iki yıl süreyle yaşadığımız "Kafka'sal" serüveni burada anlatmam hem olanaksız, hem de yersiz. "Mozart kusur kalsın" düşüncesindeki o zamanın TRT yönetiminden çeşitli bakanlıklara, holdinglerden bankalara başvurmamız kişi ve kurum kalmadı. Akbank'ın iyi niyetli ve kısmi desteği dışında para bulunamadı.

Leyla da ben de bu Mozart hikayesini tüm trajikomik boyutlarıyla yaşadık. Sonuç sıfır.

Leyla Pamir'i bilmem. Ama ben bu sonuçsuz uğraştan, müthiş kazançlı çıktım.

Çünkü olağanüstü bir insanı, biraz daha yakından tanımak mutluluğuna ulaştım. Leyla Pamir'i.

"Hayvan alacası dışında, insan alacası içinde..." der bir Türk atasözü.

Kimi insanlar vardır, tanıdıkça bir sıklık, sıradanlıkla karşılaşsınız. Kimileri ise, ilk anda belki ele vermedikleri kişilik, birikim ve renklerle, onları yakından tanıdıkça belirirler. Leyla Pamir'le de tıpkı böyle oldu.

İdil Biret konusundaki yazımda da belirtmişim. Müzik yolunda oldukça yaya sayılırım. Bildiklerim, okuduklarım ve dinlediklerimle sınırlıdır. Ama, sanat dallarından herhangi biriyle uğraşanlar bilirler. Uğraşımız olmayan bir sanat dalında yapılanları ve söylenenleri değerlendirmek için daha başka yöntemleriniz vardır. Örneğin bir mimar, bir Beethoven Senfonisi'ni "yapısal" olarak kavramakta güçlük çekmez. Çünkü müziğin de bir mimarisi vardır. Ya da bir besteci bir şairi başkalarından daha kolay anlar. Çünkü her ikisinde de "eda", "ses kullanımı", "soyutlama" önemlidir.

Ben de müzik konusundaki düşüncelerime, edebiyattan hareketle ulaştım. Virginia Woolf'un, "Benim yaz-

Leyla Pamir, müzik kitapları ile giderek bir ses çöplüğüne dönüşen günlük müzik dünyamızda bir 'vaha', bu yozlaşmadan ötürü sürekli gettolaşan kaliteli müzik çevremizde de geniş bir soluk...

rekli 'getto'laşan kaliteli müzik çevremizde de bir geniş soluk alma fırsatı oluşturuyor. Ve bunu yalnızca kendi ülkemizin müzikal sorunsalları açısından değil, evrensel müzik alanının gelip dayandığı kuramsal sorunları da kapsayan bir yetkinlik ve bilgi ile gerçekleştiriyor.

Ve inanılmaz bir sabır ve özveriyle.

merak ve ilgiyle izleyebilecekleri müthiş bir dil yetkinliği ile anlatıyor. Klasik müzik alanında faaliyet gösterenlerin bile zevk almakta zorlandıkları, sıradan müzikseverin ise "zırlı-gürültü" gibi dinlediği, ama aslında mutlaka öğrenilmesi, anlaşılması gereken büyük çağdaş müzik yapıtlarına yaklaşmak isteyenler, bu kitabı mutlaka okumalıdır. Bu dünyaya uzak kalmak, bizleri yalnızca bazı yapıtlardan yoksun bırakmaz, aynı zamanda, örneğin Osmanbaş, Arel gibi kendi müzik sanatımızın seçkin isimlerinin de niçin "seçkin" sayıldıklarını anlamamızı güçleştirir.

Ama bence Leyla Pamir'in dev çabası, onun "Skryabin" kitabında parlayan bir ürünü veriyor. Skryabin, geçen yüzyıl sonu ile bu yüzyıl başında yaşamış son derece özel bir yaratıcıdır. Etkileri Stravinsky'den Mahler'e, Schönberg'ten Prokofiev'e kadar uzanan bu özgün müzik dünyası, Leyla Pamir'in kitabında, müzikal, teknik kuramsal, felsefi, psikolojik,

ken tanıştığı Haldun Taner'le evlenip yurda döndü. Birkaç yıl sonra ayrılarak eğitimini Heidelberg Üniversitesi'nde tamamlamak üzere Almanya'ya gitti. Heidelberg Konservatuarı'nda üç yıl hocalık yaptıktan sonra yeniden ülkesine döndü. O yıldan beri de piyanist ve yazar olarak yaşamını sürdürüyor.

"Ben bir 'otodidakt'ım" diyor büyük bir alçakgönüllülükle. "Ve her zaman öğrenci kaldım."

Bence, Claude Debussy'nin La Mer adlı parçasını analiz ederken Hokusai'nin estamplarıyla çağrışımlar kuran, Debussy-Proust dünyaları arasındaki yapısal ilişkileri irdeleyen bu "öğrenci"nin çok yeni bir öğrencisi olduğum için mutluluk duyuyorum.

Ama hakkı yenmiş bir öğreticidir Leyla Pamir. Onun ruh durumunu anlamak isterseniz, büyük çağdaş besteci Schönberg'in, Pamir'in kitabına da giren şu sözlerini bir kez daha okumanızı salık veririm: Schönberg bu konuşmayı 1947 yılında American Academy of Arts and Letters'in kendisine verdiği ödül dolayısıyla gerçekleştirilen törende yapmıştı: "Bu son elli yılın içinde amaçladıklarımın, bitirmeye çalışıklarımın, başarı olarak değerlendirilmesi, bana bazı bakımlardan abartılmış gibi geliyor. - Bütün bunları toplamadan - her şeyin henüz ilişkisiz, karmakarışık parçalar, ayrıntılar olarak görüldüğü dönemde - bunları amaçlı bir kariyer olarak nitelenebilecek gücüm yeterli değildi, henüz. Kendimi kaynar suların okyanusuna düşmüş gibi hissediyordum. Yüzemediğimden, başka bir çıkar yolu da bulamadığımdan, kollarım ve bacaklarım ile debelenerek bu işi denedim. - Ne kurtardı beni, nasıl oldu da boğulmadım, canlı olarak haşlanmadım, bilmiyorum. - Belki de kazanmamın tek bir nedeni var: O da hiçbir zaman vazgeçmemiş olmam. Ama denizin içinde insan vazgeçebilir mi? - Ordan oraya debelenmelerim tutumlu muydu, tümüyle anlamsız mı, yaşamımı sürdürülebilmeme destekledi mi..."

Mutlaka öğrenilmesi, anlaşılması gereken büyük çağdaş müzik yapıtlarına yaklaşmak isteyenler, Leyla Pamir'in 'Müzikte Geniş Soluklar' kitabını mutlaka okumalı.

Herhalde hiç kimse bana yardım edemezdi. Yenilişimi görmeye arzuların da az değildi. Kısırcağlık olduğunu da iddia edemem. Kısırcağlık bir şey yoktu ki. - İyi niyet eksikliği ya da beteri olan, kötü niyetli olduklarımdan da kuşum var. - Belki de bütün bu kabuslara, sancılara, armonisiz işkençelere, anlaşılmayan düşüncelere ve yontemli çilginliklere bir son vermekti amaçları, itiraf ederim, böyle düşünenler kötü insanlar değildi.

Ne var ki, onları bu denli öfkelen direcek, küfredecek, hatta saldırarak hale getirmek için ne yapmışım, hiçbir zaman anlamadım. - Herhalde onlara ait hiçbir şeyi almadığımdan eminim. Haklarına, itibarlarına karışmadım, mallarına pervasızca sahip çıkmadım.

Ayrıca bu malların nerede olduğunu, sınırlarının nasıl saptandığını, sahip olmak hakkını onlara kimin verdiğini bile bilmedim. Belki de bu sorularla yeterli kadar ilgilenmedim; belki onların bakış açılarını kavrayamadım, kabalık ettim, sabırsız davrandım. - Hep suçlu oldum, ama tek bir özürüm var: Denize düşmüşüm, kaynar su sulara. Ve yalnız derim değil, içim de yanıyordu. Akıntıyla beraber yüzemiyordum. Tek bildiğim akıntıya karşı yüzmektir. - Bir şeyi bitirmiş olmamanı varsayımıyla, bana bir başarı ödülünün layık görülmesinden gurur duyuyorum. Ancak bir şey bitirilmiş olunabilir, ama bu saygı hakkının bana ait olmadığını söylersem, bunun iğreti bir alçakgönüllülük olarak yorumlanmamasını rica ederim.

Bu saygı benim değil, bana karşı gelenlerin hakkıdır. Bana gerçekten yardım edenler, onlardı. Teşekkür ederim."

(Fotoğraf: FİLİZ KUTLAR)

dıklarımı rahat bir koltukta okumaya kalkmayım. Hiçbir tat alamazsınız. İşkemenizin oturma yerinde koca bir çavaldız bulunmalı..." sözü gençlik yıllarımdan başlayarak önümde sonsuz bir alan açtı? Müziği de, bizi kollarına alıp sallayan, avutan "hisli duygularımız"a hitap eden, alışkanlıklar yaratılan, sadece ezgi güzelliği ve hoşluğuyla saran bol şekerli bir yaratı alanı gibi hiçbir zaman düşünmedim.

Bu nedenle Monteverdi, Bach, Wagner ve Bartok her zaman çok ilgilendirdi beni. Bu nedenle onları anlayabilmek için Boris de Schloesser, Nietzsche ve Boulez'in kitaplarını okudum. John Cage'i anlamaya çalıştım. Ve hep şunu düşündüm: Bizim ülkemizde kimler uğraşılıyor bu konularla? Elbette başkaları da vardır. Ama en azından o insanlardan birini, en yetkin kalemlerden birini, Leyla Pamir'i kişisel olarak tanımak, yazdıklarını okumak olanağını bulduğum için çok mutluyum.

Leyla Pamir'i 1989 yılında Ada Yayınları arasında çıkan "Müzikte Geniş Soluklar" ve 1993'te Müzik Ansiklopedisi Yayınları arasında çıkan "Skryabin-Piyano Yapıtlarındaki Evrim ve Düşünce Dünyası" adlı kitapları ile giderek bir ses çöplüğüne dönüşen günlük müzik dünyamızda bir "vaha", bu yozlaşmadan ötürü sü-

çünkü bugün bu hayühuy içinde, ülkemizde böyle "mücevherlerin alıcıları" çok az. Dünyanın uzak köşelerindeki insanlar değerlendiriyor onun çabasını. Ama olsun. Leyla Pamir, en küçük bir umutsuzluğa düşmüyor, en küçük bir ödün vermiyor.

"Müzikte Geniş Soluklar", yazarın, Mozart ve Beethoven gibi Viyana Klasik Müzik Okulu'nun en parlak temsilcilerini, İkinci Viyana Müzik Okulu'nun Schönberg, Berg, Webern

metafizik tüm yönleri ile irdeleniyor. Özellikle müzik evrenine armağan ettiği "Prometeus Akoru" üstüne Pamir'in yaptığı analizler, bence hakkında ciltlerle kitap yazılmış besteci konusundaki bibliyografyada da çok önemli bir yer tutmaya adaydır. Çünkü orijinaldir.

Ve bir Türk müzikoloğun evrensel çapta bir besteci hakkında orjinal görüşler ileri sürmesi, çok rastlanan bir olay değildir.

Schloesser hemen hemen tüm kitaplarını okuduğum bir yazar olduğu için, en azından böyle bir kıyaslamayı yapma cüretini kendimde buldum. Pamir, Skryabin konusunda özgün görüşler ileri sürüyor.

Yaşamı incelendiğinde, Leyla Pamir'in bu özelliklerini anlamak oldukça kolaylaşıyor. Kendi ülkemizde yeterince tanımadığımız, kendisine bir öğretim üyeliğini bile çok gördüğümüz Pamir, müzik formasyonunu, Viyana ve Heidelberg gibi büyük kültürel merkezlere borçludur.

Atatürk döneminin tanınmış bilim adamı, Jeoloji profesörü Hamit Nafiz Pamir'in kızı olan ve İstanbul'da doğan Pamir, ortaöğrenimini Alman Lisesi ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde tamamladıktan sonra, Münih'te müzikoloji eğitimi görür-